

Om muligheden for at intentionerne i Formas økologiske forskningsprogram opfyldes gennem de bevilgede projekter

Udarbejdet af

Vibeke Langer og Jesper Rasmussen, maj 2003

Baggrund	2
Formål	2
Afgrænsning	2
Programmets intentioner	2
Om tværfaglighed	3
Ønsket om en kobling mellem teori og praksis, incl. deltagende forskning	4
Om relevans	5
Konklusion	5

Baggrund

Vi er blevet bedt om at bidrage med nogle synspunkter vedrørende FORMAS' igangværende økologiske forskningsprogram, der løber fra 2002 til 2004. Det materiale, vi forholder os til, er dels beskrivelsen af programmet "Forskningsprogram avseende økologisk produktion" (www.formas.se/docs/insatsomraaden/EcoProd/ekoprodprogram.htm), dels projektbeskrivelserne i den form, de oprindeligt er indsendt. Vi har derudover orienteret os i notat fra "Samordningsmøde for FORMAS Forskningsprogram för Økologisk Produktion", afholdt i februar 2002, hvor projektdeltagerne m.fl. har diskuteret svagheder i det tidligere program med henblik på at afbøde dem i det igangværende program. Sammenfatningen fra mødet berører mange af de ting som vi også har hæftet os ved.

Formål

Formålet med vores arbejde er at bidrage med konstruktive inputs til den kommende revision af programmet i 2004.

Afgrænsning

Vi er blevet bedt om at forholde os til, i hvilket omfang den aktuelle sammensætning af projekter har potentiale til at opfylde programmets intentioner. Fokus er på forskningsprogrammet som helhed, dvs. de samlede aktiviteter, der finansieres af FORMAS indsatsen.

Vi forholder os derfor ikke til:

- de enkelte projekters kvalitet og relevans
- projekter, der ikke fik bevilget midler og derfor ikke indgår i programmet
- hvorvidt projekterne er blevet gennemført som beskrevet, eller i hvilket omfang de forventede resultater er opnået
- den del af ansøgnings- og udvælgelsesproceduren, som ligger forud for udarbejdelsen af de endelige ansøgninger

Vores manglende adgang til hele ansøgerfeltet og begrænsede kendskab til den svenske forskningsverden betyder desuden, at vi ikke har forholdt os detaljeret til den meget ujævne fordeling af bevilgede projekter mellem de enkelte emneområder, et problem som også har været berørt på Samordningsmødet.

Vores bidrag tager udgangspunkt i egne erfaringer, dels som deltager i de danske økologiske forskningsprogrammer DARCOF I og II, dels som tidligere evaluator af projekter til netop FORMAS programmet.

Programmets intentioner

Baggrunden for iværksættelsen har været regeringens ønske om

- at opfylde miljøkvalitetsmålene
- at 20 % af landbrugsarealet omlægges til økologisk produktion frem til 2005
- at den økologiske husdyrproduktion øges.

Disse overordnede mål kan kun nås ved en omfattende omlægning til økologisk jordbrug. Det forudsætter, at landmændene udover at have en øjeblikkelig produktionsmæssig og økonomisk mulighed for omlægning, også har tillid til de fremtidige muligheder. Forskningens rolle i at skabe denne tillid er på kort sigt at bidrage til, at enkeltstående problemer løses og at der sker en stadig udvikling af de økologiske produktionssystemer, på længere sigt at der sker en vidensopbygning der kan sikre det økologiske jordbrugs bæredygtighed og dermed fortsat støtte fra det omgivende samfund. Programmet skal således bidrage til både konkret problemløsning indenfor praksisnære problemstillinger og til langsigtet vidensopbygning indenfor overordnede problemstillinger.

Forskningsprogrammets intention er, at forskningsaktiviteter udover de ”sædvanlige krav” om videnskabelig kvalitet, generel sektorrelevans og kompetence, som noget særligt for netop dette program også skal opfylde krav om:

- *tværfaglighed*
- *kobling mellem teori og praksis, herunder deltagende forskning*
- *øge forskningsmulighederne for unge forskere indenfor området, dvs. etablere blivende forskningsmiljøer*

Vi tolker ønsket om tværfaglighed dels som et signal om, at de enkelte problemstillinger indenfor programmets emneområder forventes belyst bedst ved en tværfaglig indsats, dels som ønske om, at programmet kan medvirke til på længere sigt at skabe dialog mellem forskere fra forskellige discipliner og blandt de forskergrupper, der deltager i programmet. Ønsket om deltagende forskning og koblingen teori/praksis ser vi sammen med kriteriet om relevans som et ønske om at tilgodese de forskellige interessegrupper, der står som ”brugere” af den udførte forskning.

Om tværfaglighed

Det er positivt at der er i allokeringen af midler forlods er afsat en beløbsramme til tværvideenskabelige temaprojekter og forskerskoler. Man har tilsyneladende bevidst i programmet ønsket en balance mellem store tværfaglige projekter og snævrere ”gode ideer” og har således indbygget kravet om tværfaglighed i øremærkning af projektyper. Det understøtter nødvendigheden af en forlods fordeling, at hovedparten af de projekter der ikke er temaprojekter, er begrænset til én eller få discipliner, hvilket tyder på at det at medtage tværfaglighed som et bedømmelseskriterium ikke sikrer tværfaglighed.

Helhed i programmet og synergi mellem projekter nævnes i notatet fra Samordningsmødet som et af programmets underliggende intentioner, og der var på mødet enighed om, at synergieffekter kan stimuleres ved at ”samordne, samvirke, vise interesse for andre projekter” og at graden af synergi er afhængig af forskeres og doktoranders ”vilje til at samarbejde ud fra en gemensam plattform”. Der er imidlertid to forhold, der forhindrer store synergieffekter mellem enkeltstående projekter indenfor én eller få discipliner. Dels er realiteterne ofte, at samarbejde udover egne projektrammer får lav prioritet, medmindre der er iøjnefaldende kontante samarbejdsfordele. Dels forudsætter ”en gemensam plattform” med andre

forskere en ret langvarig og forpligtende kontakt og dialog, som rækker udover hvad der almindeligvis sker ved frivillige aktiviteter. Derfor kan der være grund til at overveje om det er hensigtsmæssigt i fremtidige programmer at allokere midler specifikt mod at opnå en ”gemensam plattform” indenfor centrale områder. I DARCOF er der gode erfaringer med de såkaldte videnssyntheseprojekter, hvis mål har været netop at få en samlet afklarende fremstilling af en række centrale og komplekse problemstillinger indenfor økologisk jordbrug. Deltagerne har været forskere (oftest deltagere i andre økologiske projekter) med forskellige faglige indgangsvinkler, og produktet har været rapporter indeholdende et samlet overblik over problemet, herunder diskussioner af hvor der har været forskellige opfattelser. I modsætning til frivillige workshops har videnssyntheserne været projekter på linje med andre projekter, dvs. forpligtende og meriterende, og processen har betydet en større forståelse mellem deltagerne på tværs af fagligheder og metoder.

I det nuværende program er det positivt at man, for at fremme kontakten og samarbejdet mellem dels projekter indenfor programmet, dels mellem disciplinerne og de forskellige institutioner, efter programmet start har nedsat temagrupper.

Ønsket om en kobling mellem teori og praksis, incl. deltagende forskning

I det aktuelle program har ønsket om en kobling mellem teori og praksis i de enkeltstående projekter tilsyneladende først og fremmest haft signalværdi, idet under halvdelen af projekterne kan siges i sin udførelse at have et element der sikrer berøring med praksis (udstationerede forsøg, etc.). På samordningsmødet er foreslået en række aktiviteter, der dels skal sikre den tovejs dialog, dels den envejs information.

På længere sigt er det relevant at spørge, hvilket formål en sådan kobling mellem teori og praksis skal opfylde? Og i hvilket omfang en sådan kobling er ensbetydende med relevans? Mest vidtgående kan ønsket om kobling mellem teori og praksis begrundes i et vidensbegreb, der opererer med viden som noget der findes mange steder og hos mange aktører. Hvis et sådant bredt vidensbegreb er begrundelsen for kravet om kobling mellem teori og praksis fra programmets side, bør man overveje hvorvidt man ønsker at invitere projektansøgninger fra grupper med deltagelse af både forskere, praktikere og eventuelle andre aktører, hvor en del af forskningsmetoden (og altså ikke en del af projektets baggrund) er at italesætte og operationalisere den viden, der findes hos projektets deltagere, dvs. også hos andre end forskerne, uanset hvilken form denne måtte have. En mindre vidtgående begrundelse for ønsket om kobling mellem teori og praksis kan være at sikre dels god information til brugerne, dels at sikre at forskergruppen løbende udveksler erfaringer med praksis og dermed tager udgangspunkt i den aktuelle situation (ex. ønsket fra Ekogris om en referencegruppe). I dette tilfælde skal det overvejes i fremtidige programmer, om tilkobling af referencegrupper til enkelte projekter allerede inden projektstart er hensigtsmæssigt. Endvidere bør det overvejes, om det er ønskværdigt at allokere midler på programniveau til målrettede aktiviteter, der har som formål at øge kommunikationen mellem den akademiske verden og verden udenfor, ved at oprette en kategori af projekter, der målrettet har dette som en opgave.

Det er positivt at man i bedømmelsen af det igangsværende program involverede en brugergruppe, og at man efter programmets start har nedsat referencegrupper for at fremme dialogen mellem teori og praksis. Set i et længere perspektiv vil det være nyttigt i revisionsprocessen at diskutere begrundelsen for og implikationerne af at bruge koblingen mellem teori og praksis som kriterium.

Om relevans

Ligesom intentionen om kobling mellem teori og praksis kan begrundes på flere måder, kan intentionen om relevans opfattes forskelligt – og bliver det. For nogen drejer spørgsmålet om relevans sig om, hvorvidt selve problemstillingen er relevant, dvs. om den tager udgangspunkt i praksis' problemer eller bidrager til udviklingen – for dem kan problemstillingen godt anses for at være relevant, uanset hvordan det i projektet er planlagt at belyse den. For andre er relevans et spørgsmål om, hvorvidt projektets spørgsmål plus dets gennemførelse har et potentiale for at bidrage med relevant, dvs. brugbar og nyttig viden, forståelse og handlemuligheder. I bedømmelsen af projekter bliver bedømmerne normalt bedt om at vurdere relevans og videnskabelig kvalitet som to adskilte størrelser. Kigger man nærmere på sådanne bedømmelsesresultater, tyder det imidlertid på at forskellige mennesker i forskellig grad kobler deres vurdering af et projekts relevans til vurderingen af dets videnskabelige kvalitet, og at de for mange er uadskillelige. Dette ikke så mærkeligt, hvis de har den opfattelse, at det er projektets potentielle output, dvs. kombinationen af valg af problemstilling og de metoder, der planlægges brugt til at belyse den, der bestemmer dets kvalitet/relevans.

At forskellige mennesker – i mangel af en mere explicit definition og diskussion af relevans og videnskabelig kvalitet og sammenhængen mellem dem – således opfatter disse intentioner meget forskelligt, har to konsekvenser: dels at det er afgørende at have stor bredde i bedømmelseskomiteen, dels at der kan være grund til at indenfor miljøet at initiere en debat af, i hvilket omfang det er problemstillingens relevans eller relevansen af det forventede potentielle output, man som bedømmer skal forholde sig til.

Konklusion

Det er positivt at man dels i selve ansøgningsprocessen, dels efterfølgende har gjort sig mange anstrengelser for at tilfredsstille programmets intentioner og for at undgå de kritikpunkter, der var til det tidligere program. Særlig den bredt sammensatte bedømmelseskomite og øremærkningen af midler til projekter af tværgående karakter bør opretholdes i de følgende programmer.

Under forudsætning af, at de overordnede mål i det kommende program er de samme, dvs. at ønsket om tværfaglighed, relevans, praksis-kobling og styrkelse af forskningsmiljøer opretholdes i det fremtidige program, vil vi – udover de positive ting, der allerede synes at være sat i gang indenfor det igangsværende program – foreslå, at man med henblik på:

At fremme tværvidenskabelighed:

- fortsat forlods afsætter midler rettet mod tværvidenskabeligt sammensatte forskergrupper,
- på basis af interessetilkendegivelserne initierer, at ansøgere med beslægtede emner indgår i en samlet ansøgning,

- gør det til en obligatorisk del af ansøgningen for tværfaglige projekter at give en eksplicit beskrivelse af, hvordan og med hvilke aktiviteter forskergruppen vil organisere og sikre udbyttet af det tværfaglige samarbejde indenfor forskergruppen,
- afsætter midler til en ny kategori projekter, der benytter sig af forpligtende dialog mellem faglige tilgange til at afklare komplekse problemområder (vidensyntese).

At sikre relevans og kobling mellem teori og praksis:

- overvejer om der er behov for at initiere selvstændige projekter, der er målrettet mod kommunikation mellem forskerne og verden udenfor,
- overvejer hvordan referencegrupper kan anvendes mere målrettet,
- initierer en diskussion af koblingen mellem teori/praksis,
- initierer en diskussion af relevansbegrebet og dets sammenhæng med videnskabelig kvalitet indenfor forskningsmiljøet.

At fremme opbygning af stærke forskningsmiljøer på længere sigt:

- sikrer kontinuitet ved bl.a. at gøre erfaring med økologisk forskning til en kompetence på linje med andre kompetencer.

At fremme en mere jævn fordeling mellem emneområderne:

- igangsætter ovennævnte vidensynteseprojekter som katalysator for problemafklaring og indkredsning af relevante og projektede problemstillinger.